

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНОГО НОНСЕНСУ

Ребрій О.В., Шурасв А.О. (Харків)

Дослідження феномену нонсенсу має багату історичну традицію, в якій чітко простежується спадкоємність, коли наукова рефлексія виходить на вищий рівень, спираючись як на попередній здобуток, так і на досягнення суміжних галузей. Актуальною сьогодні є позиція, коли під нонсенсом розуміють феномен, позбавлений заданого сенсу, але водночас наділений креативним потенціалом, здатним формувати нові види розуміння. Все активніше нонсенс слідом за філософами, логіками, літературознавцями та лінгвістами починають вивчати фахівці у галузі перекладознавства, адже з цим феноменом пов'язані дві головні труднощі перекладу: ускладненість інтерпретації та відсутність усталених еквівалентів в цільовій мові.

Під лексичним нонсенсом розуміємо некодифіковані оказіональні лексеми, інтерпретація яких ускладнена через відсутність референційної, структурної або семантичної конвенційності. Хоча ми постулюємо принципову можливість використання будь-яких номінативних способів та засобів задля утворення лексичного нонсенсу, за нашими спостереженнями, найчастіше з цією метою використовуються ті способи словотворення, що, мають "непередбачуваний" (unpredictable) характер, зокрема, контамінація, міжслівне накладання, вигадкування, усікання, аббревіація тощо.

Хоча практика перекладу нонсенсних текстів різних типів та жанрів є поширеною, її теоретичне підґрунтя залишається невизначеним, адже в кожному окремому випадку перекладач діє за своїм власним рецептом. Проте, в будь-якому випадку трьома головними складовими стратегії перекладу нонсенсу мають бути: (1) ситуація, контекст, дискурс; (2) системні зв'язки між мовою оригіналу та мовою перекладу; (3) ідентифікація автора та перекладача.

Запропонований нами підхід лежить у площині діяльнісного підходу, тобто цілеспрямованої мовленнєво-розумової діяльності особистості, детермінованої взаємодією двох соціокультурних контекстів [1, 15]. Послідовне запровадження діяльнісного підходу в перекладацькому аналізі сприяє розвитку "універсалістського перекладознавства" – "живого синтезу підходів, що взаємопроникають та взаємозапідінують, і в річищі яких відкривається широкий простір для прояву як професійно-групових, так і особистісних інтересів та переваг кожного перекладознавця та практикуючого перекладача" [2, 36].

Когнітивна наука надає широкі можливості для вивчення комунікативних процесів з урахуванням їхньої мовної складової, інакше кажучи, допомагає встановити зв'язок між мисленням, мовою та мовленням. Ментальна структуризація перекладу нонсенсу має відбуватися на основі психолінгвістичного напрямку, який активно розроблювався у вітчизняному науковому просторі як одна з первинних форм когнітивізму. Головним інструментом психолінгвістики є експеримент, адже розробляючи моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини, психолінгвістика перевіряє їх шляхом психологічних експериментів, таким чином, будучи за предметом дослідження близькою до лінгвістики, а за методами – до психології. В.З. Дем'яков звертає увагу на смієвість об'єкту дослідження психолінгвістики, до якого, на думку дослідника, мають бути віднесені функціонування мови, продукування та репродукування дискурсу та тексту, риторика, стилістика, практика перекладу та викладання мов [3, 148].

На важливості експериментальних психолінгвістичних досліджень за участю інформантів у перекладознавстві наголошував В.Н. Комісаров, вважаючи, що тут "цінну інформацію можна отримати шляхом інтроспекції, пропонуючи перекладачам розповісти, що і як вони роблять" [4, 13]. На думку автора, хоча "перекладач багато в чому діє інтуїтивно та неусвідомлено... в багатьох випадках [його] відповіді дали змогу отримати важливу інформацію стосовно загальної стратегії та конкретних процедур, використаних в процесі перекладу" [4, 13].

Для визначення особливостей вирішення перекладацьких завдань, пов'язаних з інтерпретацією та відтворенням лексичного нонсенсу в англо-українському перекладі ми провели експеримент за участю 35 студентів 5 курсу перекладацького відділення факультету іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна. Експеримент відбувався у два етапи. На першому етапі учасникам було запропоновано перекласти з англійської мови на українську вірш англійського поета Спайка Міллігана "I wish I were in Itchy Koo Land". Творчість С. Міллігана заснована на наслідуванні світосприйняття та світовідчуття маленьких дітей та на тонкому знанні дитячої психології. Цей важливий чинник має бути врахований при перекладі для визначення вектору розгортання прагматичної адекватності.

Хоча, згідно умов експерименту, форма перекладу не уточнювалася, усі учасники також обрали віршований переклад. На другому етапі респондентам було запропоновано прокоментувати свій вибір перекладацького відповідника лексичних елементів нонсенсу (контрольних одиниць) на основі принципу «міркуй уголос» (*think aloud*), згідно якого перекладачі намагалися вербалізувати ті думки, що спадали їм на розум в процесі перекладу контрольних одиниць.

До елементів нонсенсу в цьому вірші можна віднести квазілексеми *Itchy Koo Lan* та *Ying tong idle I Po* і ономатопейчні утворення *Ting-a-ling-a-ling* та *Swank! Swank! Swank!*. Проаналізуємо особливості перекладу цих контрольних одиниць, ґрунтуючись на коментарях, отриманих безпосередньо в учасників експерименту.

Квазілексема *Itchy Koo Land* має у своєму складі узуальний компонент *Land* (земля, країна), який змушує потенційних інтерпретаторів припустити, що мова йде про назву фантастичної країни (більшість опитуваних також звернули увагу на те, що всі компоненти квазілексеми написані з великої літери). Цей факт

разом з семантичною та морфологічною непрозорістю решти компонентів нонсенсного новоутворення визначили специфіку застосованих способів перекладу, серед яких переважали різновиди транскодування.

Квазілексема *Ying tong idle I Po* не має у складі узуальних компонентів, що ускладнює її інтерпретацію і, відповідно, переклад. Нековенційні утворення такого типу значно ускладнюють роботу перекладача, і лише окремі підтвердив наш експеримент. Цікаво, що нами не зафіксовано жодного випадку транскодування, і лише окремі перекладачі намагалися утворити аналогічну оригінальній квазілексему на основі фонетичного нонсенсу, тобто специфічних наборів звуків, які виконують скоріше функцію милозвучного заповнювача рими, ніж повнозначного слова. У решті перекладів цей елемент нонсенсу взагалі не відтворений. Майже всі учасники експерименту зазначили, що після того, як спроба інтерпретувати нонсенс зазнала поразки, вони вирішили увести до тексту перекладу нейтральні образи, які, на їхню думку, можна було співвіднести як з найближчим контекстом (на рівні рядка або строфи), так і з загальною тональністю вірша.

Два наступних приклади нонсенсу є чудовими зразками ономапоетії – апроксимативного відтворення немовних звучань фонетичними засобами конкретної мови. Ономапоетичне утворення *Ting-a-ling-a-ling* є вочевидь імітацією звуку маленького дзвоника, про що свідчать контекстуальні маркери та значення узуального компоненту "ting" (також "tinkle") у складі інновації – (1) дзенькіт дзвоника; (2) брязкання, бряжчання. Саме так інтерпретували вихідну одиницю більшість учасників експерименту, запропонувавши наближені до української звуконаслідувальної традиції варіанти перекладу. Декілька респондентів застосували у перекладі ономапоетичні дієслова, які могли б вважатися цілком адекватними еквівалентами подри узуальну форму; інші вдалися до трансформації заміни образу, в ході якої дзвін дзвоника уподібнювався або до пісні чи співу, або до просто присмрих звуків.

Ономапоетична форма "Swank! Swank! Swank!" є складним об'єктом інтерпретації внаслідок двох прошарків сенсу: по-перше, це імітація дзвону монет, а, по-друге, натяк на красиве життя, адже "swank" є водночас узуальною лексемою з такими значеннями: (1) хвастощі, вихваліяння; (2) шик. Аналіз показує, що обидва сенси були вилучені учасниками експерименту та відтворені в їхніх перекладах окремо. В незначній кількості випадків учасники експерименту вдалися до відтворення ономапоетичної форми шляхом її адаптації до специфіки української артикуляційної бази. Значно більша кількість респондентів акцентувала у своїх перекладах другий прошарок змісту, який можна умовно позначити як МАРНОТРАТСТВО та ПОХВАЛЬБА. Для цього були обрані різноманітні засоби вербалізації.

Результати проведеного експерименту засвідчують залежність адекватного перекладу нонсенсу передусім від результатів його інтерпретації перекладачем, адже "перекладач змушений розуміти вихідний текст глибше за звичайного читача... Така додаткова глибина розуміння пов'язана з необхідністю... дійти остаточних висновків стосовно змісту тексту" [5, 155]. У тих випадках, коли в комунікативному просторі оригіналу перекладач знаходив достатньо опору для надання нонсенсу того або іншого змісту, рівень відтворення цього змісту в перекладі є високим, наприклад: для *Itchy Koo Land* він складає 100%, для *Ting-a-ling-a-ling* – 94%, а для *Swank! Swank! Swank!* – 74%. І навпаки, неспроможність прийняти рішення стосовно змісту нонсенсу в оригіналі призводить до його ігнорування перекладачем та змусеного уведення в контекст перекладу нейтральних образів, що відповідають загальній тональності строфи або вірша в цілому (66% нерозуміння для *Ying tong idle I Po*).

Проведене дослідження дозволяє дійти головного висновку про те, що відтворення лексичного нонсенсу у перекладі є складним процесом, принципова можливість якого зумовлюється поєднанням таких компонентів, як задовільний рівень інтерпретованості вихідної одиниці, наявність відповідних способів та засобів моделювання у мові перекладу та в авторському лексиконі і прагматична установка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартинюк А.П. Прототип як операційна одиниця перекладу. – Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – № 772. – Харків: Константа, 2007. – С.15 – 19.
2. Цвиллинг М.Я. Переводоведение как синтез знания // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник. – Вып. №24. – М.: МГЛУ, 1999. – С. 20 – 31.
3. Демьянко В.З. Психолінгвістика // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – С. 147 – 153.
4. Комиссаров В.Н. Переводоведение в XX веке: некоторые итоги // Тетради переводчика. – Вып. №24. – М.: МГЛУ, 1999. – С. 4 – 20.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 420 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ АДРЕСОВАНОСТІ В АФОРИЗМАХ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Рева Н.С. (Суми)

Хоча проблема дискурсу широко висвітлюється як вітчизняними, так і зарубіжними лінгвістами, таке важливе питання, як адресованість у дискурсі має багато невизначених аспектів [1, 10]. У рамках даної роботи пропонується розглянути тексти-афоризми англомовного дискурсу крізь призму їх адресованості. Об'єктом роботи є категорія адресованості в текстах англомовного дискурсу, її предметом — репрезентатори адресованості в текстах афоризмів